

Форостяний Андрій Володимирович –
кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри кримінального процесу
НАВС

ПРОВЕДЕННЯ СПРОЩЕНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Розглянуто питання про проведення спрощеного судового розгляду.

Ключові слова: спрощений судовий розгляд; засада кримінального провадження.

Rассмотрен вопрос о проведении упрощенного судебного рассмотрения.

Ключевые слова: упрощенное судебное рассмотрение; принцип уголовного производства.

The question on the simplified trial.

Keywords: simplified judicial review; the principle of the criminal proceedings.

Проблемні аспекти проведення спрощеного судового розгляду вже розглядалися в юридичній літературі такими науковцями, як Г. В. Власова, О. Б. Загурський, В. Я. Корсун, Л. М. Лобойко, Ю. Л. Лопанчук, В. О. Попелюшко, Л. Д. Удалова, В. В. Шумов та ін. Однак вони досліджували порядок проведення такого розгляду, що був установлений ч. 3 ст. 299 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р.

З 20 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України. У ч. 3 ст. 349 цього Кодексу вказано, що суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин, які ніким не оспоруються. Крім того, суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому разі вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку. У цій нормі йдеться про проведення спрощеного судового розгляду. Дослідження цього питання є метою статті.

Зі змісту ч. 3 ст. 349 КПК України можна дійти висновку, що за наявності зазначених у цій нормі умов суд має право прийняти рішення про проведення спрощеного судового розгляду. У цьому разі ніяких винятків із загального правила законодавець не передбачив.

У ч. 3 ст. 299 КПК 1960 р., яка за змістом аналогічна ч. 3 ст. 349 чинного КПК України, також не було регульоване питання про обмеження проведення спрощеного судового розгляду. На цю обставину звертали увагу

науковці, пропонуючи визначити коло кримінальних справ, у яких такий розгляд не може проводитися.

Так, Г. В. Власова зазначала, що потрібно заборонити проведення спрощеного судового розгляду: 1) у разі обвинувачення особи в учиненні тяжких злочинів; 2) у справах, у яких матеріали щодо однієї або кількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 3) у справах щодо неповнолітніх підсудних та осіб, які через свої фізичні вади не можуть повною мірою реалізувати свої права; 4) у всіх інших випадках, коли у суду виникає сумнів у добровільності та істинності позиції обвинуваченого [1, с. 235].

На думку В. Шолкіна та О. Стулова, спрощений порядок судового розгляду недоцільно застосовувати: 1) у справах щодо неповнолітніх підсудних та осіб, які через свої фізичні та психічні вади, похилий вік повною мірою не можуть реалізувати своє право на захист від обвинувачення; 2) у разі, коли санкція передбачає покарання у виді довічного ув'язнення; 3) у справах, у яких матеріали щодо однієї або кількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 4) у справах, матеріали досудового слідства яких містять дані про можливе застосування до підозрюваних, обвинувачених чи підсудних заходів впливу [2, с. 68].

В. В. Шумов висловив пропозицію передбачити у КПК України перелік обставин, що унеможливають застосування спрощеної форми судового розгляду, до яких належать такі: 1) коли підсудні є неповнолітніми або мають психічні чи фізичні вади, або не володіють мовою судочинства; 2) за відсутністю у судовому засіданні потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача і їх письмової згоди на розгляд справи у спрощеному порядку; 3) коли один із співучасників визнає себе винним у вчиненні злочину, а інші винними себе не визнають або оспорюють цивільний позов; 4) коли підсудний відмовляється від давання показань по суті пред'явленого обвинувачення [3, с. 11].

Л. Сокира зазначає, що є "...невиправданим застосування скороченого порядку слідства (незважаючи на згоду учасників судового розгляду), якщо в матеріалах справи є докази, які ставлять під сумнів кваліфікацію діяння підсудного, правильність встановлення обставин, що підлягають доведенню, та якщо в справі є докази, здобуті незаконним шляхом" [4, с. 76].

Л. Д. Удалова і В. Я. Корсун відзначають, що потрібно заборонити проведення спрощеного судового розгляду: 1) у разі обвинувачення особи в учиненні тяжких та особливо тяжких злочинів; 2) у справах, у яких матеріали щодо однієї або кількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 3) у справах щодо неповнолітніх підсудних та осіб, які через свої фізичні вади не можуть повною мірою реалізувати свої права; 4) у всіх випадках, коли у суду виникає сумнів у тому, що позиція обвинуваченого є добровільною та істинною [5, с. 56–57].

Можна погодитися з наведеними позиціями науковців та запропонувати внести доповнення до ч. 3 ст. 349 чинного КПК України

щодо визначення випадків, коли не допускається проведення спрощеного судового розгляду. Однак, уважаємо, що потреби у цьому немає.

На наш погляд, необхідно взагалі виключити ч. 3 зі ст. 349 КПК України. Обґрунтування цієї пропозиції полягає у тому, що під час проведення спрощеного судового розгляду обмежуються така конституційна засада кримінального провадження, як презумпція невинуватості та доведення вини.

На цю обставину звертають увагу науковці під час дії КПК 1960 р. Так, наприклад, В. О. Попелюшко наголошує на тому, що спрощена “форма правосуддя практично виключає такий його компонент, як доказування дійсних фактичних обставин справи, оскільки вирок (зрозуміло, обвинувальний) тут ґрунтується лише на одному “голому” визнанні підсудним своєї вини. Звідси, якщо суд обмежується дослідженням доказів у неповному їх обсязі, він, по-перше, проявляє необ’єктивність та неупередженість (а об’єктивність і неупередженість судді є головними умовами справедливого процесу), а по-друге, відступає від такого наріжного принципу демократичного правосуддя, як презумпція невинуватості...” [6, с. 50].

Т. В. Корчева, досліджуючи порядок проведення спрощеного судового розгляду, також наголошує на тому, що відмова від дослідження доказів, які представлені досудовим розслідуванням і не оспоруються підсудним, у разі визнання ним вини, порушує принцип презумпції невинуватості [7, с. 156].

Безумовно, положення ч. 3 ст. 349 КПК України щодо визнання судом недоцільності дослідження доказів, які ніким не оспоруються, вступає у суперечність з ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 цього Кодексу, згідно з якими особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню доти, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Отже, тільки за умови доведення вини особа може бути визнана винною у вчиненні злочину.

Положення ч. 3 ст. 349 КПК України також не узгоджується з такою засадою кримінального провадження, визначеною ч. 1 ст. 23 цього Кодексу, як безпосередність дослідження доказів. Тільки в результаті безпосереднього дослідження доказів з’ясовується їх джерело, перевіряється їх належність, допустимість, достовірність і достатність для сформування внутрішнього переконання суду в наявності чи відсутності обставин предмета доказування.

Проводячи спрощений судовий розгляд, суд безпосередньо не досліджує докази, що зібрані слідчим під час проведення досудового розслідування. Ці докази вважаються такими, що є належними, допустимими та достовірними, оскільки учасники судового провадження не наполягають на їх перевірці.

Потрібно зазначити, що під час дії КПК 1960 р. в юридичній літературі відзначалось, що ч. 3 ст. 299 цього Кодексу суперечить ст. 257 КПК України, яка зобов’язує суд безпосередньо дослідити докази у справі.

Наголошувалось на тому, що ч. 3 ст. 299 КПК України також суперечить ст. 323 цього Кодексу, яка визначає, що суд обґрунтовує вирок лише тими доказами, які були розглянуті у судовому засіданні й оцінює їх за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом [8, с. 46].

У проведенні спрощеного судового розгляду практично не працює така засада кримінального провадження, як змагальність сторін. На цю обставину звертали увагу науковці під час дії КПК України, що втратив чинність [9, с. 179].

Л. М. Лобойко, відзначає, що “спрощення у провадженні судового слідства, яке полягає в обмеженні дослідження доказів у справі, у кримінальному процесі змішаної форми за умов, коли Україна лише буде правову державу, призведе до загрози наближення форми процесу не до змагальної, а навпаки, до інквізиційної, за якої суд може перетворитися на “штампувальника” обвинувачень, висунутих органами досудового слідства і прокуратури” [10, с. 250].

Як виявляється, ч. 3 ст. 349 КПК України не узгоджується з такою визначеною п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України засадою судочинства, як забезпечення апеляційного оскарження. Дійсно, сторони позбавляються права оскаржувати вирок суду в апеляційному порядку щодо тих фактичних обставин, які ними не оспоровались, якщо вони не заперечували проти того, щоб докази не досліджувалися під час судового розгляду.

Слід звернути увагу ще на один проблемний аспект проведення спрощеного судового розгляду. Під час дії КПК 1960 р. В. О. Попелюшко відзначав, що із приписів ст. 299 цього Кодексу “впливає, що третьою стороною угоди про судовий розгляд справи без проведення повноцінного судового слідства і, водночас, посередником у ній виступає суд. А це не тільки суперечить принципу незалежності суддів і не відповідає судовій функції розгляду справи, а й містить у собі загрозу можливості укладення “тіньових” угод. При такому стані речей свавілля законодавця може бути помножено на свавілля суддів” [6, с. 248].

Така позиція є актуальною й нині, коли діє нове кримінально-процесуальне законодавство. Зі змісту ч. 3 ст. 349 КПК України також можна дійти висновку, що фактично суддя є учасником угоди між сторонами обвинувачення та захисту щодо проведення спрощеного судового розгляду, а також є у ній посередником. Очевидно, що такий порядок вступає у суперечність з принципом незалежності суддів.

Отже, можна стверджувати, що проведення спрощеного судового розгляду не узгоджується з низкою засад кримінального провадження. Тому пропонуємо виключити ч. 3 зі ст. 349 КПК України, відповідно до якої суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин, які ніким не оспоровуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власова Г. П. Можливість застосування спрощеного провадження на досудовій та судовій стадіях кримінального процесу України / Г. П. Власова // Наук. вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 4. – С. 234–239.
2. Щолкін В. Визнання вини підсудним як спосіб спрощення кримінального процесу: “за” і “проти” / В. Щолкін, О. Стулов // Вісник прокуратури. – 2002. – № 1. – С. 68.
3. Шумов В.В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальної справи : дис. на здобуття наук. ступеня. канд. юрид. наук : 12.00.09 – “Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Шумов Владислав Володимирович. – Х., 2011 – 184 с.
4. Сокира Л. Спрощений порядок розгляду кримінальних справ / Л. Сокира // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 9. – С. 74–77.
5. Удалова Л. Д. Суд як суб’єкт кримінально-процесуального доказування : моногр. / Л. Д. Удалова, В. Я. Корсун. – К. : Скіф, 2012. – 168 с.
6. Попелюшко В. О. Ще раз про спрощену процедуру правосуддя / В. О. Попелюшко // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 квітня 2002 р.). – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 246–248.
7. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції / Корчева Т. В. – Х. : Видавець ФО-П. Вапнярчук Н. М., 2007. – 200 с.
8. Шаренко С. Проблеми скороченого судового розгляду кримінальної справи / С. Шаренко // Вісник Акад. прав. наук України. – 2005. – № 1. – С. 175–181.
9. Шумов В. В. Сутність вироку суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальної справи / В. В. Шумов // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Видання присвячене пам’яті професора А. Я. Дубинського. – К. : Атіка, 2009. – С. 462–464.
10. Лобойко Л. М. Допустимість спрощення порядку судового розгляду справи у кримінальному процесі змішаної форми / Л. М. Лобойко // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 квітня 2002 р.). – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 248–250.